

ΒΑΚΑΛΗΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΟ 1967

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2009

A.

Δύο λοιπόν, όπως είδαμε, είναι τα είδη της αρετής, η διανοητική και η ηθική. Η διανοητική αρετή χρωστάει και τη γένεση και την αύξησή της κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία (γι' αυτό κι εκείνο που χρειάζεται γι' αυτήν είναι η πείρα και ο χρόνος), ενώ η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα του έθους (και το ίδιο της το όνομα, άλλωστε, μικρή μόνο διαφορά παρουσιάζει από λέξη έθος). Αυτό ακριβώς κάνει φανερό ότι καμία ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. Πραγματικά, δεν υπάρχει πράγμα εφοδιασμένο από τη φύση με κάποιες ιδιότητες, που να μπορείς να το συνηθίσεις να αποκτήσει άλλες ιδιότητες. Παράδειγμα η πέτρα: καμωμένη από τη φύση να πηγαίνει προς τα κάτω, δεν είναι δυνατόν να συνηθίσεις να πηγαίνει προς τα πάνω, έστω και αν χιλιάδες φορές προσπαθήσει κανείς να της το μάθει πετώντας την και ξαναπετώντας την προς τα πάνω, ούτε η φωτιά μπορεί να συνηθίσει να πηγαίνει προς τα κάτω, γενικά δεν υπάρχει πράγμα καμωμένο από την φύση να συμπεριφέρεται με έναν ορισμένο τρόπο, που να μπορεί να συνηθίσει να συμπεριφέρεται με άλλον τρόπο. Συμπέρασμα: οι αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως – ούτε όμως και είναι αντίθετη προς την φύση μας η γένεσή τους μέσα μας: η φύση μας έκανε επιδεκτικούς στις αρετές, τέλειοι όμως σ' αυτές γινόμαστε με τη διαδικασία του έθους.

B1.

Στο σχετικό απόσπασμα της 1^{ης} ενότητας των Ηθικών Νικομαχείων ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι σε αντιδιαστολή με τη διανοητική αρετή, η οποία είναι αποτέλεσμα χρόνου και εμπειρίας, η ηθική αρετή “γεννιέται” με τον εθισμό. Μέσα δηλαδή από την επανάληψη των ηθικών πράξεων ο άνθρωπος εθίζεται σ’ αυτήν και ολοκληρώνεται ως προσωπικότητα. Ο φιλόσοφος θέλοντας να στηρίξει την παραπάνω θέση του, προχωρά στην ετυμολογική συγγένεια της λέξης “ηθική” με την λέξη “έθος”, καθώς γι’ αυτόν οι λέξεις είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μ’ αυτό που δηλώνουν.

Από τα παραπάνω λοιπόν διαπιστώνουμε ότι ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη και επομένως απορρίπτει την παλιά αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η αρετή είναι δώρο της φύσης, το οποίο τελεσίδικα δίνεται ή όχι από την γέννησή του στον άνθρωπο και φυσικά δίνεται στους “άριστους”(στους αριστοκρατικούς) και δε δίνεται στους “πολλούς”(στο λαό).

Την ανωτέρω αριστοκρατική άποψη ότι ο αξιόλογος άνθρωπος έχει “φυάν”, είναι δηλαδή φορέας δώρου της φύσης, συναντάμε στο αντίστοιχο χωρίο της “Αντιγόνης”, όπου η ομώνυμη ηρωίδα ζητά από την αδελφή της Ισμήνη να τηρήσει τη στάση που απαιτεί η ευγενική και λαμπρή καταγωγή της. Η Αντιγόνη δηλαδή πιστεύει ότι λόγω της κοινωνικής της τάξης και των έμφυτων χαρακτηριστικών της η Ισμήνη οφείλει να επιδείξει γενναιότητα, θάρρος και τόλμη, γιατί έτσι θα αποδείξει ότι είναι άξια εκπρόσωπος της “φύσης” της.

Συνοψίζοντας λοιπόν ο Αριστοτέλης έχει τελείως διαφορετική αντίληψη από το Σοφοκλή για τη γένεση της ηθικής αρετής, καθώς ο αρχαίος τραγικός ποιητής θεωρεί ότι αυτή είναι έμφυτη, ενώ ο φιλόσοφος ότι είναι επίκτητη και αποκτιέται με συνήθεια και επίπονη προσπάθεια.

B2.

Στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη είναι θεμελιώδης η διάκριση -συχνά αντιθετική- των εννοιών “δύναμις” και “ένεργεια”. Δύναμις είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η ενέργεια είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά, ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ, συνδέει “τάς δυνάμεις” με το “πρότερον” και “τάς

ἐνεργείας” με το “ὑστερον”, εννοώντας ότι “αἱ δυνάμεις” ἔχουν χρονική μόνο προτεραιότητα ἔναντι “τῶν ἐνεργειῶν”. Αξιολογικά ανώτερη, λοιπόν, είναι ἡ ἐνέργεια. Μάλιστα, ἡ κίνηση καὶ ἡ μετάβαση ἀπὸ το “δυνάμει ὄν” στο “ἐνεργείᾳ ὄν” λέγεται “ἐντελέχεια”. Ἡ λέξη “ἐντελέχεια”(ἐντελεῶς + ἔχω) δηλώνει τὴ μορφοποίηση τῆς “ὑλης”, δηλαδή τὴ μετάβασή τῆς ἀπὸ τὴν ἀδρανὴ κατάσταση στὴν ενεργὸ με τὴν πρόσληψη τῆς μορφῆς (τοῦ “εἶδους”, τῆς ιδέας) ἵ είναι ἡ ἐντελής πραγματικότητα, ἡ πλήρης ἀνάπτυξη.

Εἰδικότερα, στὴ δεύτερη παράγραφο τοῦ κειμένου ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποιεῖ τὶς ἐννοιες “δύναμις” καὶ “ἐνέργεια” στα δύο ἐμπειρικά παραδείγματα γιὰ τὶς αἰσθήσεις καὶ τὶς τέχνες, προκειμένου νὰ ορίσει τὶς ἠθικὲς ἀρετὲς. Συγκεκριμένα, ὁ Ἀριστοτέλης κάνει μὴ ἀντιδιαστολή ἀνάμεσα στα γνωρίσματα ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπὸ τὴ φύση τοῦ “ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίγνεται.....ἔσχομεν”, ὅπως οἱ αἰσθήσεις, ὄραση καὶ ἀκοή καὶ στὶς ἀρετὲς “τάς δ’ ἀρετάς...κιθαρισταί”. Γιὰ τὰ πρῶτα, τὰ “ἐκ φύσεως” υποστηρίζει πὼς ὁ ἄνθρωπος πρῶτα ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐνεργήσει καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ τὴ πραγμάτωση αὐτῆς τῆς δυνατότητας (πρῶτα ἡ “δύναμις” καὶ μετὰ ἡ “ἐνέργεια”). Αὐτὸ ἀποδεικνύεται με τὶς αἰσθήσεις, με τὶς ὁποῖες ἡ φύση προίκισε τὸν ἄνθρωπο ἵ πρῶτα τὶς εἶχαμε καὶ μετὰ τὶς χρησιμοποίησαμε ἵ δὲν τὶς ἀποκτήσαμε με τὴ χρήση. Γιὰ τὶς ἀρετὲς ὁμῶς ἰσχύει τὸ ἀντίθετο ἵ πρῶτα τὶς ἐφαρμόζουμε στὴν πράξη καὶ μετὰ τὶς ἀποκτούμε. Ἡ ἀντίθεση αὐτὴ ἀνάμεσα στὶς ἠθικὲς ἀρετὲς καὶ στα φυσικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπου πιστοποιεῖ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὅτι οἱ ἠθικὲς ἀρετὲς δὲν εἶναι ἐμφυτεῖς.

Καὶ ἐνῶ γιὰ τὰ φυσικὰ γνωρίσματα ἀναφέρει τὸ παράδειγμα τῶν αἰσθήσεων, τῆς ὄρασης καὶ τῆς ἀκοῆς, γιὰ τὶς ἀρετὲς χρησιμοποιεῖ τὸ παράδειγμα τῶν τεχνῶν, τοῦ οἰκοδόμου καὶ τοῦ κιθαριστή. Ξεπερνώντας τὴν περίεργη χρήση τοῦ ἐπιθέτου “ἄλλων”, ἀφοῦ βέβαια οἱ ἀρετὲς δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν τέχνες, γίνεται φανερό πὼς ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ με τὴ μέθοδο τῆς ἀναλογίας ὅτι ἡ διαδικασία γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν εἶναι ὅμοια με τὴ διαδικασία ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ γίνουμε κάτοχοι τῶν τεχνῶν. Γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε, λοιπόν, τὶς ἠθικὲς ἀρετὲς, πρέπει πρῶτα νὰ ἐνεργήσουμε με τὴν ἀσκηση, ὅπως μαθαίνουμε μὴ τέχνη. Γινόμεστε δηλαδή δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις,

σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις και ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις “ούτω δή.....άνδρειοι.”, όπως ακριβώς οι οικοδόμοι γίνονται χτίζοντας σπίτια και οι κιθαριστές παίζοντας κιθάρα. (Την ίδια άποψη, το ότι δηλαδή οι τέχνη κατακτάται με την εξάσκηση τη συναντάμε και στον Πλάτωνα...).

Καταληκτικά, ο Αριστοτέλης με αφετηρία σκέψης τα απλά δεδομένα της εμπειρίας, δηλαδή της καθημερινής ζωής οδηγείται στο συμπέρασμα ότι σε αντίθεση με τις αισθήσεις που είναι πλήρως αναπτυγμένες στον άνθρωπο από την αρχή, δηλαδή αποτελούν ιδιότητες που έχουν δοθεί από τη φύση με τη γέννησή του και μπορεί να τις χρησιμοποιήσει

αμέσως, οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες αλλά τις αποκτά, αφού τις εφαρμόσει στην πράξη και τις αναπτύξει με την άσκηση, την ενέργεια, τη συνήθεια, “τό έθος”.

B3.

Η σημασία της Ακαδημίας βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός ότι ήταν το σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής, που διατηρώντας και μέσα στα πλαίσια της Ακαδημίας ο καθένας τη δική του προσωπικότητα, το δικό του επιστημονικό «πιστεύω», προωθούσαν όλοι μαζί την επιστημονική έρευνα παίρνοντας ο ένας από τον άλλο χρήσιμες παρορμήσεις και επιδρώντας θετικά ο ένας στον άλλον. Ένας τέτοιος λόγιος τον οποίο είχε την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία, όταν ήρθε να σπουδάσει σ’ αυτήν, ήταν ο Εύδοξος από την Κνίδα. Ο νεαρός τότε, αυτός επιστήμονας ήταν μια από τις πιο προικισμένες προσωπικότητες της αρχαιότητας. Ήταν μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος και ο Πλάτωνας δεν δίστασε καθόλου να του εμπιστευθεί, κατά την διάρκεια της απουσίας του, τη διεύθυνση της σχολής του. Δεν ήταν λοιπόν μόνο τυχερός ο νεαρός Σταγειρίτης που «βρέθηκε», όπως είπε ένας αριστοτελιστής των ημερών μας, «την πιο κατάλληλη στιγμή στον πιο σωστό τρόπο, εκεί δηλαδή όπου υπήρχαν οι κατάλληλοι άνθρωποι που θα μπορούσαν να γονιμοποιήσουν με έναν εντελώς ξεχωριστό τρόπο τη σκέψη του βοηθώντας την να απλώσει μέσα σε σύντομο χρόνο τα δικά της φτερά», πιο σημαντικό θα πρέπει να θεωρηθεί το γεγονός ότι με την απουσία του Πλάτωνα ο Αριστοτέλης είχε, από την πρώτη στιγμή, την ευκαιρία να δεχτεί εκείνη ακριβώς

την επίδραση που πρέπει να ανταποκρίνονται πολύ αμεσότερα στη δική του ψυχοσύνθεση, την απόλυτα σχεδόν θετική και επιστημονική, την ελάχιστα οπωσδήποτε ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα). (σχολικό βιβλίο σελ. 140).

B4.

φέρεσθαι : φερνή, αναφορικός (φορέας).

δέξασθαι : δεξαμενή, ανάδοχος (δοχείο).

τελειουμένοις : τελείωση, τελειοποίηση (ατελής).

κομιζόμεθα : κόμιστρα, διακομιστικός (μετακόμιση).

ιδεῖν : ιδεατός, ανίδεος (ιδεολογία).

Γ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Και οι Αργείοι κατά το ίδιο χρονικό διάστημα αφού εισέβαλαν στη Φλειασία και έπεσαν σε ενέδρα από τους Φλειάσιους και τους δικούς τους εξόριστους σκοτώθηκαν περίπου ογδόντα. Και οι Αθηναίοι από την Πύλο πήραν πολλά λάφυρα από τους Λακεδαιμόνιους · οι Λακεδαιμόνιοι πάλι για τον ίδιο λόγο, αν και δεν εγκατέλειψαν με αυτόν τον τρόπο την ανακωχή, πολεμούσαν εναντίον τους, ενώ διακήρυξαν αν κάποιος θέλει από αυτούς να λαφυραγωγήσει τους Αθηναίους. Και οι Κορίνθιοι πολεμούσαν εναντίον των Αθηναίων εξαιτίας κάποιων ιδιαίτερων δικών τους διαφορών. Οι υπόλοιποι όμως Πελοποννήσιοι απείχαν από πολεμικές επιχειρήσεις. Από την άλλη και οι Μήλιοι αφού επιτέθηκαν νύχτα κατέλαβαν το τμήμα του τείχους των Αθηναίων που ήταν στην αγορά, και σκότωσαν κάποιους άνδρες. Και αφού έφεραν μέσα τρόφιμα και όσα περισσότερα εφόδια μπορούσαν επέστρεψαν πίσω και απείχαν από πολεμικές ενέργειες.

Γ1α

ἔλαβον: απαρ. πρκ: εἰληφέναι
ἐπολέμουν: β' εν. πρ. προστ. Αορ.: πολέμησον
ἐκήρυξαν : γ' εν. πρ. Ευκτ. Μελλ. : κηρύξοι
εἶλον: β' πληθ. πρ. Υποτ.Εν. ΜΦ.: αἰρήσθε
προσβαλόντες : β' εν. πρ. Ορ. ίδ. χρόν. :προσέβαλες

Γ1β

φυγάδων : δοτ. εν. : φυγάδι
πολλήν : επίρ. θετ. :πολύ
σπονδάς : αιτ. εν. : σπονδήν
τινῶν : αιτ. πληθ.: τινάς
περιτειχίσματος : γεν. πληθ. : περιτειχισμάτων

Γ2α

ὑπὸ Φλειασίων: εμπροθ. προσδ. του ποιητικού αιτίου στο
λοχισθέντες/διεφθάρησαν
δι' αὐτό: εμπροθ. προσδ. της αιτίας στο ἐπολέμουν
αὐτοῖς: Αντικ. στο ἐπολέμουν
ιδίων: ομοιόπτωτος επιθ. προσδ. στο διαφορῶν
νυκτός: Γενική ως επιρ. προσδ. του χρόνου στο
προσβαλόντες
ἀναχωρήσαντες: χρονική μετοχή (δηλώνει το
προτερόχρονο), συνημμένη στο οἱ Μήλιοι (που είναι υποκ.
του ἡσύχαζον)

Γ2β

Οὗτοι ἔλεγον καὶ τοὺς ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναίους
Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν λαβεῖν.

Επιμέλεια Καθηγητῶν Φροντιστηρίων Βακάλη